6+20=26 pages

SI. Semester 2020.
Vth paper Vyyakarana Siddhanthakaumudi

अपत्याधिकारः।

1. 'औडुलोमि' इत्यत्र कः विग्रहः कः प्रत्ययः केन सूत्रेण ?
उडुलोम्नः अपत्यम् इति विग्रहे 'बाह्वादिभ्यश्च' इत्यनेन इञ् प्रत्यये सिद्धम्।

2. सौधातकिः इत्यत्र कः प्रत्ययः केन सूत्रेण ?
सुधातृशब्दात् अपत्येऽर्थे 'सुधातुरकङ् च' इत्यनेन अकङ् प्रत्यये इञि सौधातकिः।

3. पदान्ताभ्यां यकारवकाराभ्यां परस्य वृद्धिनिषेधः कथम् ?
'न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच्' इत्यनेन।

4. 'वैयासिकः' इत्यत्र विग्रहः कः ?
वेदान् व्यस्यति विविधमस्यति शाखाभेदेन विभजतीति वेदव्यासः। व्यासस्यापत्यं वैयासिकः।

5 वैयासिकः इत्यत्र कः प्रत्ययः केन ?
'व्यासवरुडनिषादचण्डालबिम्बानां चेति वक्तव्यम्' इत्यनेन वार्तिकेन इञ् प्रत्ययः अकङादेशश्च।

6 च्फञ् प्रत्ययः केन विधीयते ?
'गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्' इत्यनेन

7. 'कौञ्जायन्यः' इत्यस्य रूपनिष्पत्तिः कथम् ?
कुञ्जस्य गोत्रापत्यमिति विग्रहे 'गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्' इत्यनेन च्फञ् प्रत्यये चकारस्य ञकारस्य च इत्संज्ञायां लोपे फ इत्यस्य 'आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनां' इत्यनेन आयनादेशे आदिवृद्धौ कौञ्जायन इत्यस्मात्

'प्राचामवृद्धात् फिन् बहुलम्' इत्यनेन फ्य प्रत्यये अनुबन्धलोपे 'यस्येति च' इत्यकारलोपे सु प्रत्यये रुत्वे विसर्गे कौञ्जायन्यः।

8. नाडायनः इत्यत्र फक्प्रत्ययः केन सूत्रेण? कस्मिन्नर्थे।
'नडादिभ्यः फक्' इत्यनेन फक् प्रत्ययः। गोत्रापत्येऽर्थे।

9. हारितायनः इत्यत्र कः प्रत्ययः कस्मिन्नर्थे केन?
'हरितादिभ्योऽञः' इत्यनेन फक् प्रत्ययः यूनि अर्थे।
(युवापत्यम् इत्यर्थे)

10. 'यञिञोश्च' सूत्रस्यास्य अर्थः कः? उदाहरणं चालिखत।
गोत्रे यौ यञिञौ तदन्तात् फक् स्यात्।
गार्ग्यायणः, दाक्षायणः।

11. शरद्वच्छुनकदर्भाद्भृगुवत्साग्रायणेषु इति फक् कयोरपवादः?
यञिञोरपवादः।

12 शरद्वत् शब्दस्य कस्मिन्नर्थे फक् विधीयते?
भार्गवश्चेत् फक्।

13. द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् इत्यनेन किं विधीयते?
उदाहरणमेकं लिखत।
एभ्यो गोत्रे फग्वा स्यात्
उदा: —— द्रौणायनः — द्रौणिः।

14 द्रोणाचार्यस्यानन्तरापत्ये किं नाम उच्यते।
द्रौणायनः।

15. बिदस्य गोत्रापत्यमित्यर्थे कः प्रत्ययः केन सूत्रेण?
अञ् प्रत्ययः। अनृष्यानन्तर्ये बिदादिभ्योऽञ्)

16. गार्ग्यः इत्यत्र कः प्रत्ययः? केन सूत्रेण?
'गर्गादिभ्यो यञ्' इत्यनेन यञ् प्रत्ययः।

17. 'यञञोश्च' इत्यनेन किं विधीयते?
गोत्रे यत् यञन्तं अञन्तं च तदवयवयोः एतयोः लुक् स्यात् तत्कृते बहुत्वे, न तु स्त्रियाम्।

18. प्रवराध्यायप्रसिद्धमिह गोत्रम्। — किं विवक्ष्यते अनेन?
'कश्यपोऽत्रिर्भरद्वाजो विश्वामित्रोऽथ गौतमः।
जमदग्निर्वसिष्ठश्च सप्तैते ऋषयः स्मृताः॥'
'तेषां यदपत्यं तद्गोत्रमित्याचक्षते' इति। बौधायनीयादि प्रवराध्याय प्रसिद्धः। भार्गवादय एवेह गोत्रत्वेन विवक्षिता इत्यर्थः।

19. कपिशब्दस्य आङ्गिरसेऽर्थे किम् रूपम्। केन सूत्रेण?
'कपिबोधादाङ्गिरसे' इत्यनेन गोत्रे यञ् प्रत्यये काप्यः।

20. आश्वायनः इत्यत्र कः प्रत्ययः केन?
'अश्वादिभ्यः फञ्' इति फञ् प्रत्ययः।

21. 'शैव' इत्यत्र कः प्रत्ययः
अण् प्रत्ययः 'शिवादिभ्योऽण्' इत्यनेन।

22. 'वासवदत्तेयः' इत्यत्र अण् कुतो न?
अवृद्धाभ्य एव 'अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः' इत्यनेन अण् प्रत्ययः विधीयते।
अत्र तु वृद्धसंज्ञकत्वाभावात् न अण् किन्तु ढक् भवति।

N·L·R

२३ 'ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च' इत्यनेन किं विधीयते ?
उदाहरणानि च प्रदर्शयत।
अनेन ऋषिविशेषवाचिभ्यः अन्धकवंशवाचिभ्यः वृष्णिवंशवाचिभ्यः कुरुवंशवाचिभ्यश्च अपत्ये अण् विधीयते।
ऋषिभ्यः उदाहरणं वासिष्ठः, वैश्वामित्र इति।
अन्धकेभ्यः - श्वाफल्कः।
वृष्णिभ्यः - वासुदेवः अनिरुद्धः शौरि।
कुरुभ्यः - नाकुलः, साहदेवः।

२४ द्वैमातुरः इत्यत्र कः प्रत्ययः ?. केन सूत्रेण ?.
मातुरुत्संख्यासम्भद्रपूर्वायाः इत्यनेन मातृशब्दस्य उदादेशः अण् प्रत्ययश्च।

२५ तेन धान्यमातुर्न। कः आशयः ?
मातुरुत्संख्यासम्भद्रपूर्वायाः इत्यनेन स्त्रीलिङ्गस्य मातृशब्दस्य जननीवाचकस्य ग्रहणमित्यर्थः। अतः मातृशब्दस्य परिच्छेतृवाचिनः पुल्लिङ्गत्वादिति भावः।

२६. कानीनशब्दस्य कोऽर्थः ?. अत्र प्रत्ययः कः ?.
कानीनः व्यासः कर्णश्च। 'कन्यायाः कनीन च' इत्यनेन कन्याशब्दस्य अण् विधीयते।

२७. माण्डूकेयः इत्यस्य रूपसिद्धिः कथम् ?
मण्डूकशब्दात् 'ढक् च मण्डूकात्' इत्यनेन ढक् प्रत्यये अण् प्रत्यये च माण्डूकेयः। अण् प्रत्यये आदिवृद्धौ ढक् प्रत्यये इयादेशे माण्डूकेयः। इञ् प्रत्यये माण्डूकिः। इञ् प्रत्ययाभावे माण्डूकः।

28 दाण्डिनायन . . . . . . सूत्रं पूरयत ।
दाण्डिनायनहास्तिकायनाथर्वणिकजैह्माशिनेयवाशिनाय
निभ्रौणहत्यधैवत्यसारवैक्ष्वाकमैत्रेयहिरण्मयानि ।

29 राजन्यः इत्यस्य रूपसिद्धिः।
राजन् शब्दात् श्वशुरशब्दात् चापत्येऽर्थे 'राजश्वशुराद्यत्'
इत्यनेन यत् प्रत्यये अनुबन्धलोपे सुप्रत्यये रुत्वे विसर्गे
राजन्यः।

30 चक्रिणोरपत्यम् इत्यर्थे किं रूपम् ?. कथम् ?.
चाक्रिणः । 'संयोगादिश्च' इत्यनेन इन् प्रकृत्या स्यादणिपरे।

31 'क्षत्रियः' इत्यत्र कः प्रत्ययः केन सूत्रेण ?.
क्षत्राद् जातः अपत्ये अर्थे 'क्षत्राद्घः' इत्यनेन घप्रत्यये
'आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनां' इत्यनेन इयादेशे
सुप्रत्यये रुत्वे विसर्गे क्षत्रियः

32 कुलीनः इत्यत्र कः प्रत्ययः ?.
'कुलात्खः' इत्यनेन खप्रत्यये ईनादेशे (आयनेयीनीयि. . .)
कुलीनः।

33. भ्रातृव्यः शब्दस्य रूपसिद्धिः कथम् ?.
भ्रातृशब्दात् भ्रातृव्यच्च इत्यनेन छप्रत्यये भ्रात्रीयः।
छप्रत्ययाभावे भ्रातृव्यः।

34 रैवतिकः इत्यस्य रूपसिद्धिः ।
रेवत्याः अपत्यं इति विग्रहे रेवत्यादिभ्यष्ठक् इत्यनेन
ठक्प्रत्यये अनुबन्धलोपे 'ठस्येकः' इत्यनेन इकादेशे
तद्धितान्तत्वात् 'कृत्तद्धितसमासाश्च' इत्यनेन प्राति-
पदिकसंज्ञायां सुप्रत्यये रुत्वे विसर्गे रैवतिकः।

V.L.R

35 'कुर्वादिभ्यो ण्यः' इत्यनेन किं विधीयते । उदाहरणं च लिखत।
'कुर्वादिभ्यो ण्यः' इत्यनेन ण्यप्रत्ययो विधीयते।
कुरुर्नाम कश्चिद् ब्राह्मणः तस्यापत्यानीति विग्रहे ण्य प्रत्यये अनुबन्धलोपे 'ओर्गुणः' इत्यनेन गुणे अवादेशो आदिवृद्धौ तद्राजत्वात् बहुषु लुकि <u>कौरव्या</u> इति।

36 तान्तुवायि इत्यत्र कः प्रत्ययः ? केन सूत्रेण ? कस्मिन्नर्थे?
'उदीचामिञ्' इत्यनेन सेनान्तलक्षणकारिभ्यः इञ् स्यादुदीचां मते।

37. कौसल्यायनिः इति कस्य सूत्रस्योदाहरणम् ? कः प्रत्यय
'कौसल्यकार्माय्याभ्यां च' इत्यस्य उदाहरणम्।
अपत्यार्थे फिञ् प्रत्ययः।

38. आम्रगुप्तायनिः इत्यत्र कः प्रत्ययः केन सूत्रेण ?
'उदीचां वृद्धादगोत्रात्' इत्यनेन फिञ् प्रत्ययः।

39 मनुशब्दात् के प्रत्ययाः भवन्ति ?
'मनोर्जातावञ्यतौ षुक् च' इत्यनेन अञ्, यत् षुक् च भवन्ति।

40. तद्राज संज्ञकाः के ?
'ते तद्राजाः' इत्यनेन जनपदशब्दादित्यारभ्य विहिता अञादयः। अञ्, अण्, ञ्यङ्, ण्यः, इञ्, इत्यादयः।

41. कम्बोजात्परस्य तद्राजस्य लुक् केन ?
'कम्बोजाल्लुक्' इत्यनेन।

42 क्रौड्या इत्यत्र कः प्रत्ययः।
क्रौड्यादिभ्यश्च इत्यनेन ष्यङ् प्रत्ययः।

SI. Vyakarana V th paper 2020.
Semester VI

अपत्याधिकारः :—

अवशिष्टभागः

बाह्वादिभ्यश्च

बाहविः । औडुलोमिः । आकृतिगणोऽयम् ।

बाह्वादिगणത്തിൽ പറഞ്ഞവക്ക് അപത്യാർത്ഥത്തിൽ इञ् പ്രത്യയം വരുന്നു.
बाहु എന്നത് ഒരു ക്ഷത്രിയൻ
बाहोरपत्यम् इत्यर्थे बाहुशब्दात् इञि ओर्गुण इति गुणे अवादेशे बाहविः

सुधातुरकङ् च :— चादिञ् ।

सुधातुरपत्यं सौधातकिः ।

व्यासवरुडनिषादचण्डालबिम्बानां चेति वक्तव्यम् ।

सुधातृशब्दात् षष्ठ्यन्तादपत्येऽर्थे इञ्प्रत्ययः; प्रकृतेरकङादेश-श्चेत्यर्थः ।

सुधातृ ശബ്ദത്തിൽ നിന്നും ഷഷ്ഠിവിഭക്തിയിൽ അപത്യാർത്ഥത്തിൽ इञ् प्रत्ययं വരുന്നു. अकङ् ആദേശവും വരുന്നു.

व्यास, वरुड, निषाद, चण्डाल, बिम्ब ഇവയിൽ നിന്നും अकङादेशവും इञ् പ്രത്യയവും വരുന്നു.

न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच् ।

पदान्ताभ्यां यकारवकाराभ्यां परस्य न वृद्धिः । किन्तु ताभ्यां क्रमादैजागमौ स्तः । वैयासकिः, वारुडकिः इत्यादि

പദാന്തത്തിലുള്ള യകാരവകാരങ്ങളിൽ നിന്ന് പരമായി वृद्धि വരുന്നില്ല. എന്നാൽ അവയിൽ നിന്നും (യകാര വകാരങ്ങളിൽ നിന്നും) ക്രമത്തിൽ ऐच् ആഗമങ്ങൾ വരുന്നു (അതായത് യകാരത്തിൽ ऐ എന്നും വകാരത്തിൽ औ എന്നും വരുന്നു)

V.L.R

(2)

गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्

ഗോത്രാപത്യം പറയുമ്പോൾ कुञ्जादि ഗണത്തിലെ ശബ്ദങ്ങൾക്ക് इञ् വരാതെ च्फञ् വരുന്നു.

व्रातच्फञोरस्त्रियाम् ।—

व्रातवाचिभ्यश्च्फञन्तेभ्यश्च स्वार्थे ञ्यः स्यात् न तु स्त्रियाम्। कौञ्जायन्यः।

വ്രാതവാചികളായ च्फञ् അന്തങ്ങളിലുള്ള പദത്തിൽ നിന്നും സ്വാർത്ഥിക പ്രത്യയമായ ञ्य പ്രത്യയം വരുന്നു. എന്നാൽ സ്ത്രീത്വവിവക്ഷയിൽ വരുന്നില്ല.

बहुत्वे तद्राजत्वाल्लुग्वक्ष्यते। कौञ्जायनाः।
स्त्रियां कौञ्जायनी। गोत्रत्वेन जातित्वात् ङीप्।
अनन्तरापत्ये कौञ्जिः।

'ञ्याद्यस्तद्राजाः' എന്നതുകൊണ്ട് तद्राज സംജ്ഞയുള്ളതുകൊണ്ട് ബഹുത്വവിവക്ഷയിൽ लुक् വരുന്നു. സ്ത്രീത്വവിവക്ഷയിൽ कौञ्जायनी। ञ्य പ്രത്യയം വരുന്നില്ല. ഗോത്രവാചകമായതുകൊണ്ട് ജാതി ലക്ഷണമായതുകൊണ്ട് ङीप् വരുന്നു (जातेरस्त्रीविषया- दयोपधात् എന്നതുകൊണ്ട്) അനന്തരാപത്യത്തിൽ च्फञ् വരുന്നില്ല. कौञ्जि എന്നത് ഉദാഹരണമാകുന്നു.

नडादिभ्यः फक्। गोत्र इत्येव। नाडायनः। अनन्तरो नाडिः।

नडादि ഗണത്തിലുള്ള ശബ്ദങ്ങൾക്ക് ഗോത്രാർത്ഥത്തിൽ फक् പ്രത്യയം വരുന്നു. नाडायन।
അനന്തരാപത്യത്തിൽ ഗോത്രത്വം ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ട് फक् വരുന്നില്ല. इञ् വരുന്നു.

(3)

~~हरित~~ हरितादिभ्योऽञः :—

एभ्यो अञन्तेभ्यो यूनि फक् । हारितायनः ।
इह गोत्राधिकारेऽपि सामर्थ्यात् यून्ययम् । न हि गोत्रापरो गोत्रप्रत्ययः । बिदाद्यन्तर्गतो हरितादिः ।

ഹരിത ഇത്യാദി ഗണത്തിൽ പെട്ട . अञ् അന്തങ്ങളിലുള്ളതിൽ നിന്നും യുവ അർത്ഥത്തിൽ फक् വരുന്നു. हारितायनः ।
फक् വന്ന് आयन् ആദേശം വന്ന് 'किति च' എന്ന് ആദിവൃദ്ധി വരുന്നു.

ഇവിടെ ഗോത്രാധികാരത്തിലും യുവ പ്രത്യയത്തിലേ വരികയുള്ളൂ. അതിനാൽ ഗോത്രത്തിൽ നിന്നും പരമായ गोत्र प्रत्यय । बिदादि ഗണത്തിൽ പെട്ടതാണ് हरिता ശബ്ദവും.

यञिञोश्च ॥

गोत्रे यौ यञिञौ तदन्तात् फक् स्यात् ।
'अनाति' इत्युक्तेः आपत्यस्य इति यलोपो न ।
गार्ग्यायणः । दाक्षायणः ।
ഗോത്രപ്രത്യയ പരമായിരിക്കുന്ന ഗോത്രപ്രത്യയത്തിൽ യാതൊരു यञ् ഉണ്ടോ അതിൽനിന്നും फक् പ്രത്യയം വരുന്നു.
अनाति എന്ന് പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് 'आपत्यस्य च' എന്നതുകൊണ്ട് വരുന്നതായ യലോപം വരുന്നില്ല.

शरद्वच्छुनकदर्भाद्भृगुवत्साग्रायणेषु :—

गोत्रे फक् । अञिञोरपवादः । आद्यौ बिदादी । शारद्वतायनो भार्गवश्चेत् । शारद्वतोऽन्यः । शौनकायनो वात्स्यश्चेत् । शौनकोऽन्यः । दार्भायणः आग्रायणश्चेत् । दार्भिरन्यः ।

V.L.R

(4)

शारद्वत, शुनक, दर्भ, भृगु, वत्स, आग्रायण ഇവയ്ക്ക് ഗോത്രാർത്ഥത്തിൽ फक् പ്രത്യയം വരുന്നു. अञ्, इञ् ഇവയുടെ അപവാദമായിട്ടാണ് फक् വരുന്നത്. आद्यौ बिदादी। ആദിയിലുള്ള ശാരദ്വത, ശുനക ശബ്ദങ്ങൾ बिदादिगणത്തിൽ പഠിച്ചവയാണ്. ശാരദ്വതായനൻ ഭാർഗ്ഗവനാണെങ്കിൽ, അല്ലെങ്കിൽ ശാരദ്വതൻ.
ശൗനകായനൻ വാത്സ്യനാണെങ്കിൽ, അല്ലെങ്കിൽ ശൗനകൻ.
ദാർഭായണൻ ആഗ്രായണനാണെങ്കിൽ, അല്ലെങ്കിൽ ദാർഭി.

द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् ।

एभ्यो गोत्रे फक् वा । द्रोणायनः - द्रौणिः ।
पार्वतायनः - पार्वती ।
जैवन्तायनः - जैवन्ती ।
अनादिरिह द्रोणः ।
अश्वत्थामनि अनन्तरे तूपचारात् ।
द्रोण, पर्वत, जीवन्त ഇവയ്ക്ക് ഗോത്രാർത്ഥത്തിൽ फक् പ്രത്യയം വികല്പമായി വരുന്നു.
अनादि എന്ന് ദ്രോണൻ എന്നർത്ഥത്തിലാണ്. ദ്രോണാചാര്യന്റെ അനന്തരമുള്ള അപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ അശ്വത്ഥാമ്നി അഥവാ ദ്രോണായനൻ എന്നും പറയുന്നു.

अनुष्यानन्तरे बिदादिभ्योऽञ्

एभ्योऽञ् गोत्रे, ये तु अत्र अनृषयः (पुत्रादयः) तेभ्यः अनन्तरे । सूत्रे स्वार्थे यञ् । बिदस्य गोत्रापत्यं बैदः अनन्तरो बैदिः । बाह्वादेराकृतिगणत्वादिञ् ।
पुत्रस्यापत्यं पौत्रः । दौहित्रः ।

(ഗോത്രത്തെന്നർത്ഥത്തിൽ) ഋഷിവാചകമല്ലാത്ത बिदादिगण ത്തിൽ പഠിച്ചിട്ടുള്ളവയ്ക്ക് अञ् പ്രത്യയം വരുന്നു. ഋഷിവാചകങ്ങളായ (ഋഷിമാർ) വയ്ക്ക് അനന്തരാപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ अञ् വരുന്നു.
बिदस्य गोत्रापत्यं എന്നർത്ഥത്തിൽ बैद എന്നും
अनन्तरा~~ओक~~पत्यं എന്നർത്ഥത്തിൽ बैदि എന്നും വരുന്നു.
बाहु തുടങ്ങിയവ ആകൃതിഗണമായതുകൊണ്ട് इञ् വരുന്നു.
पुत्रस्यानन्तरापत्यं എന്നർത്ഥത്തിൽ अञ् വന്നിരിക്കുന്നു पौत्रः)
दुहितुरनन्तरापत्यं എന്നർത്ഥത്തിൽ अञ् — दौहित्रः।

गर्गादिभ्यो यञ् ।

गोत्रे इत्येव । गार्ग्यः । वात्स्यः ।
ഗോത്രാപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ മാത്രം यञ् പ്രത്യയം വരുന്നു.

यञञोश्च –

गोत्रे यद्यञन्तमञन्तं च तदवयवयोरेतयोर्लुक् स्यात् तत्कृते बहुत्वे, न तु स्त्रियाम् ।
ഗോത്രപ്രത്യയം ചേർത്തിരിക്കുമ്പോൾ യാതൊരു यञन्त വും अञन्त വുമുണ്ടോ അവയുടെ അവയവത്തിന് लुक् വരുന്നു. ബഹുത്വവിവക്ഷയിൽ എന്നാൽ സ്ത്രീവാചകമായ ശബ്ദങ്ങളിൽ വരുന്നില്ല.

गर्गाः, ~~वत्साः~~, उत्साः, बिदाः, उर्वाः എന്നിങ്ങനെ.
तत्कृतेति किम् — तत्कृते എന്ന വിശേഷണം എന്തിനാണ്? प्रियगार्ग्याः എന്നതിടത്ത് യഞർത്ഥം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ബഹുത്വം വിവക്ഷിക്കാത്തതുകൊണ്ട് लुक् വരുന്നില്ല. गार्ग्याः എന്നു വരുന്നു. V.L.R

स्त्रियां तु गार्ग्यवच्च: —— ഇവിടെ സ്ത്രീത്വ വിവക്ഷയിൽ ലുക് വരുന്നില്ല.

गोत्रे किम् ? द्वैप्या: । औत्सा: ।
द्वीपे भवा द्वैप्य എന്നതിൽ ലുക് വന്നിട്ടില്ല.
उत्से भवा औत्सा എന്നതിലും ലുക് വന്നിട്ടില്ല.
ഈ രണ്ടു ശബ്ദത്തിലും यञ् ഉം अञ् ഉം ഗോത്രവാചിയല്ലാത്തതു കൊണ്ട് ലുക് വരുന്നില്ല.

प्रवराध्याय प्रसिद्धमिह गोत्रम् । तेनेह न । पौत्रा: दौहित्रा: ।

कश्यप, अत्रि, भरद्वाज, विश्वामित्र, गौतम, जामदग्नि, वसिष्ठ എന്നീ 7 ഋഷികൾ. ഇവരുടെ ഗോത്രങ്ങളാണ് ഗോത്രം എന്ന് പറയുന്നത് എന്നിങ്ങനെയുള്ള बोधायनीय ശ്രൗതസൂത്ര പ്രവരാധ്യായത്തിൽ പ്രസിദ്ധമാണ്.
അതുകൊണ്ട് पौत्र दौहित्र ന്മാർക്ക് അതുപോലെയുള്ള ഗോത്രവാചിത്വമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ലുക് വരുന്നില്ല.

मधुबभ्र्वोर्ब्राह्मणकौशिकयो:

गोत्रे यञ् । माधव्यो ब्राह्मणा: । माधवोन्य: । बाभ्रव्य: कौशिकऋषि: । बाभ्रवोन्य: । बभ्रुशब्दस्य गर्गादिपाठात् सिद्धेऽपि नियमार्थमिदम् । गर्गादिपाठफलं तु लोहितादिकार्यम् । बाभ्रव्यायणी ।

മധുശബ്ദത്തിൽ നിന്നും ബഭ്രുശബ്ദത്തിൽ നിന്നും ഗോത്രാപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ यञ् പ്രത്യയം വരണം ബ്രാഹ്മണൻ കൗശികൻ എന്നീ അർത്ഥങ്ങളിൽ (മധുശബ്ദത്തിന് ബ്രാഹ്മണൻ എന്നും ബഭ്രുശബ്ദത്തിന് കൗശികൻ എന്നർത്ഥത്തിലും)
बभ्रु ശബ്ദത്തിന് ഗർഗാദിപാഠം കൊണ്ട് സിദ്ധമെന്നിരിക്കെ ഇവിടെ പറഞ്ഞത് നിയമാർത്ഥമാണ്.

7.

ഗർഗാദിപാഠഫലമാകട്ടെ ലോഹിതാദികാര്യത്തിനാണ്.

कपिबोधादाङ्गिरसे ।—

गोत्रे यञ् स्यात् ।

ഗോത്രവിവക്ഷയിൽ यञ् വരുന്നു. काप्यः, बौध्यः ।

आङ्गिरसे किम् ?

आङ्गिरसे എന്ന് പറഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ഇവിടെയും यञ् വരും. അത് വരാതിരിക്കാനാണ് आङ्गिरसे എന്ന് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്

वतण्डाच्च ।

आङ्गिरसे इत्येव । वातण्ड्यः । अनाङ्गिरसे तु गर्गादौ शिवादौ च पाठात् यञणौ । वातण्ड्यः - वातण्डः ।

आङ्गिरस അർത്ഥത്തിൽ वतण्ड ശബ്ദത്തിന് यञ् വരുന്നു. वतण्ड ശബ്ദത്തിന് गर्गादि, शिवादि ഗണങ്ങളിൽ പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് यञ् വരുന്നു.

आङ्गिरस അർത്ഥത്തിലല്ലെങ്കിൽ यञ्, अण् ഇവ വരുന്നു.

लुक् स्त्रियाम्

वतण्डाच्च इति विहितस्य लुक् स्यात् स्त्रियाम् ।

वतण्डाच्च എന്നതുകൊണ്ട് വിധിച്ചതായ अञ् പ്രത്യയത്തിന് लुक् (ലോപം) വരുന്നു. 'शार्ङ्गरवाद्यञो ङीन्' എന്നതുകൊണ്ട് ङीन् വരുന്നു. वतण्डी ।

(8)

अनाङ्गिरसे तु वातण्ड्यायनी |
अङ्गिरस എന്നർത്ഥത്തിൽ അല്ലെങ്കിൽ वातण्ड्यायनी |
यञ् വന്ന് വൃദ്ധിവന്ന് ലോഹിതാദികളിലുള്ളതായ ष्फ വരും.
षित्वात् 'षिद्गौरादिभ्यश्च' എന്നതുകൊണ്ട് ङीष् വരും.
अणि तु वातण्डी | अण् വന്നിടത്ത് वातण्डी |
अषित्वात् वक्ष्यमाणः ष्यङ् न |
ഋഷിവാചകമായതുകൊണ്ട് 'अणिञोरनार्षयोः' എന്നതുകൊണ്ടു വരുന്നതായ ष्यङ् വരുന്നില്ല.

अश्वादिभ्यः फञ् :-
गोत्रे आश्वायनः | 'पुंसि जाते' | पुंसीति तु प्रकृतिविशेषणम् |
जातस्य गोत्रापत्यं जातायनः | पुंसि किम्? जाताया
अपत्यम् जातेयः |

ഗോത്ര വിവക്ഷയിൽ അശ്വാദിഗണത്തിൽ പഠിച്ചവയ്ക്ക് फञ्
പ്രത്യയം വരും. इञ् ന്റെ അപവാദമാണ് फञ् |
अश्वस्य गोत्रापत्यं आश्वायनः |
പുല്ലിംഗത്തിലുള്ള जात ശബ്ദത്തിന് ഗോത്രാർത്ഥത്തിൽ फञ्
വരും. जातायनः |

पुंसि എന്ന വിശേഷണം എന്തിന്?
पुंसि എന്ന് പറഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ जाताया अपत्यम्
എന്നതിടത്ത് फञ् വരുമായിരുന്നു. फञ् വരാതിരിക്കാൻ
पुंसि എന്ന് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. स्त्रीभ्यो ढक् എന്നതുകൊണ്ട്
ढक् വന്ന് जातेयः |

9.

भर्गात्त्रैगर्ते —

गोत्रे फञ् । भार्गायणस्त्रैगर्तः । भार्गिरन्यः ।

भर्ग ശബ്ദത്തിൽനിന്നും ഗോത്രാപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ फञ् വരും भार्गायणः ।

त्रिगर्तः भर्गस्य पुत्रः । तस्यापत्यं त्रैगर्तः ।

फञ् വരാത്തിടത്ത് भार्गिः । ഗോത്രാപത്യം അല്ലാത്തിടത്ത് फञ् വരാതെ. अण् വന്ന് भार्गिः ।

शिवादिभ्योऽण् —

गोत्रे इति निवृत्तम् ।

शिवस्यापत्यं शैवः । गाङ्गः । पक्षे तिकादित्वात् फिञ् ।

गाङ्गायनिः । शुभ्रादित्वाड्ढक् गाङ्गेयः ।

शिवादि ഗണത്തിൽ പഠിച്ചവർക്ക് ഗോത്രാർത്ഥത്തിൽ अण् വരും. ആദിവൃദ്ധി വന്ന് शैवः । गाङ्गः ।

अण् വരാത്തപക്ഷത്തിൽ तिकादि ആയതുകൊണ്ട് फिञ् വന്ന് आयन् ആദേശം വന്ന് गाङ्गायनिः ।

शुभ्रादि ഗണത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടതുകൊണ്ട് ढक् വരും गाङ्गेयः ।

शैवः — शिवस्य अपत्यं इति विग्रहे शिवशब्दात् 'शिवादिभ्योऽण्' इत्यनेन अण् प्रत्यये 'तद्धितेष्वचामादेः' इत्यनेन आदिवृद्धौ सुकृत्वे विसर्गे शैवः ।

अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः ।

अवृद्धेभ्यो नदीमानुषीनामभ्योऽण् स्यात् ।

ढकोऽपवादः । यामुनः । नार्मदः । चिन्तितायाः अपत्यं चैन्तितः । अवृद्धाभ्यः किम् ? वासवदत्तेयः ।

नदी इत्यादि किम्? वैनतेयः । तन्नामिकाभ्यः किम्? शोभनायाः अपत्यं शौभनेयः ।

वृद्धसंज्ञ ഇല്ലാത്ത നദി, മാനുഷി എന്നീ പേരുകളുള്ളവയിൽ നിന്നും अण् പ്രത്യയം വരുന്നു.

ढक् പ്രത്യയത്തിന്റെ അപവാദമാണ് अण् ।

यामुनः । नार्मदः ।

चिन्तिता എന്നത് ഒരു സ്ത്രീയുടെ പേരാണ്. അതുകൊണ്ട് अण् വന്ന് आदिवृद्धि വന്ന് चैन्तितः ।

अवृद्धाभ्यः എന്ന വിശേഷണം എന്തിനാണ്?
वासवदत्ता ഒരു സ്ത്രീ ആണ്. പക്ഷേ അവിടെ वृद्धसंज्ञा ഉള്ളതുകൊണ്ട് अण् വരുന്നില്ല. स्त्रीभ्यो ढक् എന്നതുകൊണ്ട് ढक् വന്ന് वासवदत्तेयः ।

नदी इत्यादि किम्? वैनतेयः ।
विनतायाः अपत्यम् । विनता എന്നത് സ്ത്രീ ആണ്. नदी संज्ञ ഉം ഇല്ല. അതുകൊണ്ട് अण् വരുന്നില്ല.

तन्नामिकाभ्यः किम्?
शोभना ശബ്ദം നദീവാചകവുമല്ല മാനുഷീവാചകവും അല്ല. तन्नामिका എന്ന് പറഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ഇവിടെയും अण् വരും.

ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ।
संख्यादिपूर्वस्य मातृशब्दस्यादेशः स्यादण् प्रत्ययश्च ।
द्वैमातुरः । षाण्मातुरः ।

11.

ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च

ऋषयो मन्त्रद्रष्टारः। वासिष्ठः। वैश्वामित्रः।
अन्धकेभ्यः - श्वाफल्कः।
वृष्णिभ्यः - वासुदेवः। आनिरुद्धः।
शौरिः इति बाह्वादित्वात्।
कुरुभ्यः - नाकुलः, साहदेवः।
इञ एवायमपवादः, मध्येऽपवादन्यायात्
अत्रिशब्दात्तु परत्वाड्ढक् आत्रेयः।

ഋഷികൾ മന്ത്രദ്രഷ്ടാക്കളാണ്.
ഋഷി വാചിയായിട്ടുള്ളതും, അന്ധകവാചിയായിട്ടുള്ളതും, വൃഷ്ണിവാചകമായതും, കുരുവാചിയായിട്ടുള്ളതുമായ ശബ്ദങ്ങളിൽ നിന്ന് अपत्यं എന്ന അർത്ഥത്തിൽ अण् പ്രത്യയം വരുന്നു.

ഋഷിവാചകത്തിനുദാഹരണം वासिष्ठः । वैश्वामित्रः ।
ഇവിടെ अण् വന്ന് ആദിവൃദ്ധി വന്നിരിക്കുന്നു.

अन्धक വംശവാചിയായിട്ടുള്ളതിനുദാഹരണം - श्वाफल्कः ।
श्वफल्कस्यापत्यम् श्वाफल्कः ।

वृष्णि വംശവാചിയായതിനുദാഹരണം. वासुदेवः ।
(ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ കുലമാണ് വൃഷ്ണിവംശം)
वसुदेवस्य अपत्यम् - वासुदेवः । आनिरुद्धः - अनिरुद्धस्यापत्यम्
शौरि എന്നതാകട്ടെ बाह्वादि ഗണത്തിൽ പഠിച്ചതുകൊണ്ട് इञ् ആണ്.
कुरु വംശത്തിന്റെ ഉദാഹരണം, नाकुलः, साहदेवः ।
नकुलस्य अपत्यम् - नाकुलः
सहदेवस्य अपत्यम् - साहदेवः ।
ഇത് (अण्) इञ् പ്രത്യയത്തിന്റെ അപവാദമാണ്.
*. मध्येऽपवाद ന്യായം കൊണ്ട്

V.L.R.

अति ശബ്ദങ്ങളിൽ നിന്നാകട്ടെ പരമായതുകൊണ്ട് ढक् പ്രത്യയം വരുന്നു.
आत्रेय । ढक् വന്ന് आयनेयीनीयियः എന്നതുകൊണ്ട് एय् വരുന്നു.

मातुरुत् संख्यासंभद्रपूर्वायाः ।

संख्यादिपूर्वस्य मातृशब्दस्योदादेशः स्यादण्प्रत्ययश्च ।
द्वैमातुरः । षाण्मातुरः । साम्मातुरः । भाद्रमातुरः ।
आदेशार्थं वचनम् । प्रत्ययस्तु ~~उत्सर्गेण~~ उत्सर्गेण सिद्धः ।
स्त्रीलिङ्गनिर्देशोऽर्थापेक्षः । तेन धान्यमातुर्न ।
संख्या इति किम् ? सौमात्रः ? शुभ्रादित्वात् द्वैमातेयः ।

संख्या, सम्, भद्र ഇവ പൂർവ്വങ്ങളായുള്ള मातृ ശബ്ദങ്ങൾക്ക് उत् എന്ന ആദേശം വരുന്നു अण् പ്രത്യയവും വരുന്നു.
द्वयोः मात्रोरपत्यम् इति विग्रहे 'तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च' എന്നതുകൊണ്ട് സമാസം വരുന്നു. अण् വരുന്നു. ऋकारത്തിന് उकारं വരുന്നു. द्वैमातुरः ।
'तस्यापत्यम्' എന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ अण् പ്രത്യയം വരാമെന്നിരിക്കെ വീണ്ടും अण् പ്രത്യയം വിധിക്കുന്നത് വ്യർത്ഥമല്ലേ എന്നാൽ उदादेशത്തിന് अण् നോടുകൂടി എന്നതിനുവേണ്ടിയാണ് आदेशार्थं वचनम् എന്ന്. പ്രത്യയമാകട്ടെ उत्सर्गം കൊണ്ടുതന്നെ കിട്ടുന്നു.
मातृ എന്ന് (സംഖ്യാപൂർവ്വായാഃ എന്ന) സ്ത്രീലിംഗനിർദ്ദേശം അർത്ഥത്തെ അപേക്ഷിച്ചിട്ടാണ്. അതുകൊണ്ട് धान्यमातृ എന്നതിടത്ത് വരുന്നില്ല. മാതൃ ശബ്ദങ്ങൾക്ക് ... എന്ന അർത്ഥത്തിൽ പുല്ലിംഗമാണ് (ധാന്യം അളക്കുന്നവൻ ... മാതൃ എന്ന ...)
संख्या എന്ന വിശേഷണം എന്തിനാണ് ? सुमातुरपत्यं എന്നിടത്ത് अण् വരുന്നില്ല അതുകൊണ്ട് सन्नियोगशिष्ट പരിഭാഷകൊണ്ട് उत् വരുന്നില്ല.
'शुभ्रादिभ्यश्च' എന്നതുകൊണ്ട് ढक् വന്ന് द्वैमातेयः ।

13

कन्यायाः कनीन च

ढकोऽपवादोऽण्, तत्सन्नियोगेन कनीनादेशश्च। कानीनो व्यासः कर्णश्च। अनूढाया एवापत्यमित्यर्थः।

'स्त्रीभ्यो ढक्' എന്നതിന്റെ അപവാദമായി अण् പ്രത്യയം വരുന്നു. അതോടൊപ്പം कनीन എന്ന ആദേശവും വരുന്നു. कानीनः എന്നാൽ വ്യാസൻ എന്നും കർണ്ണൻ എന്നും അർത്ഥമുണ്ട്. വിവാഹിതയല്ലാത്തവളുടെ അപത്യം എന്നർത്ഥം.

विकर्णशुङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु

अपत्ये अण्।
वैकर्णो वात्स्यः विकर्णिरन्यः।
शौङ्गो भारद्वाजः। शौङ्गिरन्यः।
छागल आत्रेयः। छागलिरन्यः।
केचित्तु शुङ्गा इत्याबन्तं पठन्ति, तेषां ढक्प्रत्युदाहरणम् शौङ्गेयः।

വികർണ്ണ, ശുംഗ, ഛഗല, ഈ ശബ്ദങ്ങൾക്ക് अण् പ്രത്യയം വരുന്നു വത്സവംശത്തിലും ഭരദ്വാജവംശത്തിലും അത്രിവംശത്തിലും അപത്യാർത്ഥത്തിൽ.
വത്സാദികളെക്കൊണ്ട് അവരുടെ വംശങ്ങളെ വിവക്ഷിക്കുന്നു.

विकर्ण, शुङ्ग, छगल, एभ्यो अण् स्यात् वत्सवंश्ये भरद्वाजवंश्ये, आत्रिवंश्ये चापत्ये इत्यर्थः।

ചിലർ शुङ्गा എന്ന് ആബന്തമായി പറയുന്നു. അവർക്ക് ढक् പ്രത്യയം വന്ന് शौङ्गेय എന്നുദാഹരണം.

पीलाया वा

तन्नामिकाण् बाधित्वा 'ढ्यच्' इति ढक् प्राप्ते पक्षे अण् विधीयते।
पीलायाः अपत्यं पैलः — पैलेयः।
തന്നാമികത്തിൽ अण् വരുന്നു. अण् നെ ബാധിച്ച് ढ्यच्
पीला नाम काचिन्मानुषी।
ഒന്നുകൊണ്ട് ढक् വരുന്നു. ढक् വരാത്തിടത്ത് अण् വരും
पीलाया अपत्यं इत्यर्थे अण् प्रत्यये आदिवृद्धौ पैलः।
अण् अभावे ढक् प्रत्यये पैलेयः।

ढक् च मण्डूकात्

चादण्। पक्षे इञ्।
माण्डूकेयः, — माण्डूका — माण्डूकी।
मण्डूक नाम ऋषिः।
मण्डूक ശബ്ദത്തിൽനിന്ന് इञ् വരുന്നു. ചകാരം കൊണ്ട്
अण् പ്രത്യയവും വരുന്നു.
मण्डूक എന്നത് ഒരു ഋഷിയുടെ പേരാണ്

स्त्रीभ्यो ढक्

स्त्रीप्रत्ययान्तेभ्यो ढक् स्यात्। वैनतेयः। बाह्वादित्वात् सौमित्रिः।
शिवादित्वात् आपत्नः।
സ്ത്രീപ്രത്യയാന്തങ്ങളിൽ നിന്ന് ढक् പ്രത്യയം വരുന്നു.
विनता नाम गरुडमाता, तस्याः अपत्यम् इत्यर्थे ढक्
प्रत्यये 'किति च' इत्यनेन आदिवृद्धौ आयनेयीनीय....
इत्यनेन एय् आदेशे वैनतेयः।

सुमित्रायाः अपत्यं सौमित्रि । अत्र बाह्वादित्वात्
'बाह्वादिभ्यश्च' इत्यनेन इञ् प्रत्यये सौमित्रिः ।

सपत्न्याः अपत्यं सापत्नः । अत्र शिवादित्वात्
'शिवादिभ्योऽण्' इत्यनेन अणि सापत्नः ।

द्व्यचः ।

द्व्यचः स्त्रीप्रत्ययान्तादपत्ये ढक् । तन्नामिकाणोऽपवादः ।
दात्तेयः । पार्थ इत्यत्र तु 'तस्येदम्' इत्यण् ।

സ്ത്രീപ്രത്യയാന്തങ്ങളിൽ നിന്നും അപത്യാർത്ഥത്തിൽ ढक् പ്രത്യയം വരുന്നു. 'स्त्रीभ्यो ढक्' എന്നതുകൊണ്ടു തന്നെ സിദ്ധമായിരിക്കെ വീണ്ടും ढक् വിധിക്കുന്നത് ആ അർത്ഥത്തിലുള്ള अण् ന് അപവാദമാണ്.

दत्ता नाम काचिन्मानुषी, तस्या अपत्यम् इति विग्रहः ।
पृथायाः अपत्यं पार्थ इति कथमिति चेत् तन्नामिकाणं बाधित्वा 'द्व्यचः' എന്ന് ढक् വിധിക്കുന്നതുകൊണ്ട് पार्थ എന്നിടത്ത് 'तस्येदम्' എന്നതുകൊണ്ട് अण् വന്നിരിക്കുന്നു എന്ന് സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

इतश्चानिञः

इकारान्तात् द्व्यचोऽपत्ये ढक् स्यात्, न त्विञन्तात् ।
दौलेयः । नैधेयः । आतेयः ।

ഇകാരാന്തമായിട്ടുള്ള രണ്ട് അച്ചുകളുള്ളതിൽ നിന്ന് അപത്യാർത്ഥത്തിൽ ढक् പ്രത്യയം വരുന്നു, എന്നാൽ इञ् അന്തങ്ങളിൽ നിന്ന് വരികയില്ല.

दुलि, निधि, अति शब्दात् 'इतश्चानिञः' इत्यनेन ढक् प्रत्यये ईयादेशे दौलेयः, नैधेयः, आतेयः ।

V.L.R

शुभ्रादिभ्यश्च —

ढक् स्यात् । शुभ्रस्यापत्यं शौभ्रेयः ।

[illegible]

शुभ्रशब्दाद् अपत्यार्थे 'शुभ्रादिभ्यश्च' इत्यनेन ढक् प्रत्यये 'किति च' इत्यनेन आदिवृद्धौ 'आयनेयिनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनां' इत्यनेन ईयादेशे गुणे तद्धितान्तत्वात् प्रातिपदिकत्वे सुप्रत्यये रुत्वे विसर्गे शौभ्रेयः ।

विकर्णकुषीतकात्काश्यपे

अपत्ये ढक् । वैकर्णेयः, कौषीतकेयः,
अन्यो वैकर्णिः, कौषीतकिः ।

विकर्ण, कुषीतक ശബ്ദങ്ങളിൽ നിന്നും काश्यप എന്ന ഗോത്രാപത്യാർത്ഥത്തിൽ ढक् प्रत्ययं വരുന്നു

विकर्णशब्दात् 'विकर्णकुषीतकात्काश्यपे' इत्यनेन अपत्यार्थे ढक् प्रत्यये 'आयनेयिनीय· · · ·' इत्यादिना इय् आदेशे गुणे वैकर्णेयः ।
कौषीतकशब्दात् 'विकर्ण· · ·' इत्यनेन ढक् प्रत्यये इय् आदेशे कौषीतकेयः ।
अन्यत्र ढकभावे वैकर्णिः इति रूपम्

भ्रुवो वुक् च —

चात् ढक् । भ्रौवेयः ।
भ्रूशब्दादपत्ये ढक् स्यात् प्रकृतेर्वुगागमश्च ।
भ्रू ശബ്ദത്തിൽ നിന്നും अपत्यार्थത്തിൽ ढक् വരുന്നു वुक् ആഗമവും വരുന്നു. भ्रूशब्दात् ढकि इयादेशे भ्रौवेयः

प्रवाहणस्य ढे ।

प्रवाहणशब्दस्योत्तरपदस्याचामादेरचो वृद्धिः, पूर्वपदस्य तु वा ढे परे । प्रवाहणस्यापत्यं प्रवाहणेयः प्रावाहणेयः । उत्तरपदस्य इत्यधिक्रियते । तद्धितेष्वचामादेः इत्यतः अचामादेरित्यनुवर्तते । मृजेर्वृद्धिरित्यतः वृद्धिरिति अर्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा इत्यतः पूर्वस्य वेति च ।

प्रवाहण ശബ്ദത്തിന്റെ ഉത്തരപദത്തിന്റെ ആദിയിലുള്ള अच् ന് വൃദ്ധിവരുന്നു. പൂർവ്വപദത്തിനാകട്ടെ ढ പരമായിരിക്കുമ്പോൾ വികല്പമായി വരുന്നു.

तत्प्रत्ययस्य च ।

ढ പ്രത്യയാന്തമായ प्रवाहण ശബ്ദത്തിന്റെ ഉത്തരപദത്തിന്റെ अच् ന് വൃദ്ധിവരുന്നു, പൂർവ്വപദത്തിനാകട്ടെ വികല്പമായി വരുന്നു.

ബാഹ്യതദ്ധിതനിമിത്തമായുള്ള വൃദ്ധി ढ പ്രത്യയത്തെ ആശ്രയിച്ച് വികല്പമായി ബാധിക്കാനായി കഴിയുമെന്നതാണ് സൂത്രാരംഭത്തിന്റെ പ്രയോജനം.

कल्याण्यादीनामिनङ्

एषामिनङादेशः स्यात्, ढक् च । काल्याणिनेयः, बान्धकिनेयः ।

कल्याणि, बन्धकि ഇവയ്ക്ക് इनङ् എന്ന ആദേശം വരുന്നു ढक् പ്രത്യയവും വരുന്നു.

कुलटाया वा

इनङ्मात्रं विकल्प्यते । ढक् तु नित्यः पूर्वेणैव ।

इनङ् ആദേശം വികല്പമായി വരുന്നു. ढक् പ്രത്യയമാവട്ടെ പൂർവ്വസൂത്രം കൊണ്ടുതന്നെ നിത്യമായി വരുന്നു.

हृद्भगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च ।

हृदाद्यन्ते पूर्वोत्तरपदयोरचामादेरचो वृद्धिर्ञिति णिति किति च ।
हृद् भग, सिन्धु ഇവ അന്തത്തിലുള്ള സമാസത്തിൽ പൂർവ്വോത്തര പദങ്ങളുടെ അച്ചുകളിലെ ആദിയിലുള്ള अच् ന് വൃദ്ധി വരുന്നു णित्, ञित्, कित् ഇവ പരമായിരിക്കുമ്പോൾ.

चटकायाः ऐरक्
चटका ശബ്ദത്തിൽ നിന്ന് അപത്യാർത്ഥത്തിൽ ऐरक् പ്രത്യയം വരുന്നു

गोधाया ढ्रक् — गौधेरः ।

गोधायाः अपत्यम् എന്നർത്ഥത്തിൽ गोधा ശബ്ദത്തിൽ നിന്ന് ढ्रक् എന്ന പ്രത്യയം വരുന്നു.

गोधायाः अपत्यमिति विग्रहे 'गोधाया ढ्रक्' इत्यनेन गोधाशब्दस्य ढ्रक् प्रत्यये ढकारस्य एय् आदेशो 'लोपो व्योर्वलि' इत्यनेन यकारलोपे कित्वात् आदिवृद्धौ गौधेरः ।

शुभ्रादित्वात् पक्षे ढक् । गौधेयः ।
शुभ्रादि ഗണമായതിനാൽ വികല്പമായി ढक् പ്രത്യയം വരുന്നു.

आरगुदीचाम् — गौधारः
गोधा ശബ്ദത്തിന് आरक् വികല്പമായി വരുന്നു.
रका सिद्धे आकारोच्चारणं (अकारത്തിൽ നിന്നും आरक् വിധിക്കാൻ വേണ്ടിയാണ്) अन्यतो विधानार्थम्
रका എന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ സിദ്ധമായിരിക്കെ आकारोच्चारणं ഉച്ചരിച്ചിട്ടുള്ളത് അന്യമായ അകാരങ്ങളിൽ നിന്നും आरक् വിധിക്കാൻ വേണ്ടിയാണ്.

क्षुद्राभ्यो वा

अङ्गहीनाः शीलहीनाश्च क्षुद्राः ताभ्यो वा ढ्रक्। पक्षे ढक्।
अङ्गहीनन्മാർ शीलहीनन्മാർ തുടങ്ങിയ ക്ഷുദ്രന്മാർക്ക് അപത്യാർത്ഥത്തിൽ വികല്പമായി ढ्रक् പ്രത്യയം വരുന്നു.

ढ्रक् — काणेरः - ढक् — काणेयः
दासेरः - दासेयः।

पितृष्वसुश्छण् —

अणोऽपवादः। पैतृष्वस्रीयः।
पितृष्वसुः अपत्यं इत्यर्थे 'पितृष्वसुश्छण्' इत्यनेन छण् प्रत्यये 'आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनाम्' इत्यनेन ईयादेशो आदिवृद्धौ पैतृष्वस्रीयः।
पितृष्वसृ ശബ്ദത്തിൽ നിന്നും അപത്യാർത്ഥത്തിൽ छण् പ്രത്യയം വരുന്നു.
अण् പ്രത്യയത്തിന്റെ അപവാദമാണ് ഈ സൂത്രം.

ढकि लोपः

पितृष्वसुरन्त्यस्य लोपः स्यात् ढकि। अत एव ज्ञापकात् ढक्। पैतृष्वसेयः।
पितृष्वसृ ശബ്ദത്തിന്റെ അന്ത്യത്തിന് ലോപം വരുന്നു ढक् പ്രത്യയം പരമായിരിക്കുമ്പോൾ. पितृष्वसृ ശബ്ദത്തിന് ढक् തന്നെ വരാത്തതുകൊണ്ട് എങ്ങനെ ലോപം വരും എന്നാണെങ്കിൽ അത്തന്നെ ജ്ഞാപകമാണ് ढक् വരുന്നു എന്ന്. शुभ्रादित्वात् ढक् വരുന്നു എന്ന് പക്ഷം.

V.L.R.

मातृष्वसुश्च

पितृष्वसुर्यदुक्तं तदस्यापि स्यात्।
पितृष्वसृ ശബ്ദത്തിന് മാത്രമൊന്ന് പറഞ്ഞിട്ടുള്ളത് അത് मातृष्वसृ ശബ്ദത്തിനും വരുന്നു. चकारं കൊണ്ട് छण् പ്രത്യയവും വരുന്നു.

मातृष्वस्रीयः — मातृष्वसेयः।

चतुष्पाद्भ्यो ढञ्

चतुष्पादः पशवः। तद्विशेषवाचिभ्यः अपत्ये ढगित्यर्थः।
(ന്യക്കാദി) चतुष्पाद् ശബ്ദങ്ങളിൽ നിന്ന് അവരുടെ അപത്യം എന്നർത്ഥത്തിൽ ढञ् പ്രത്യയം വരുന്നു.

ढे लोपोऽकद्रूवा

कद्रूभिन्नस्योवर्णान्तस्य भस्य लोपः स्यात् ढे परे।
कामण्डलेयः। कमण्डलुशब्दः चतुष्पाद् जातिविशेषः।
कद्रू ഭിന്നമായുള്ള ഉവർണ്ണാന്തമായ भम् സംജ്ഞയുള്ളതിന്ന് ലോപം വരുന്നു ढकारं പരമായിരിക്കുമ്പോൾ.
कमण्डलोरपत्यम् इति विग्रहे कमण्डलुशब्दात् ढञ् प्रत्यये एयादेशे आदिवृद्धौ उकारलोपे कामण्डलेयः।
कमण्डलु ശബ്ദം ന്യക്കാദി എന്ന ഗണത്തിൽ പെട്ടതാണ്.

गृष्ट्यादिभ्यश्च।
(ढञ्) एभ्यो ढञ् स्यात्। अण्ढकोरपवादः। गार्ष्टेयः।
मित्रयोरपत्यम्, ऋष्यणि प्राप्ते ढञ्।
गृष्टि, ~~अ~~ हलि, बलि, कुडि, अगस्ति, मित्रयु ഇവയിൽ നിന്ന് ढञ् പ്രത്യയം വരുന്നു; अण् പ്രത്യയങ്ങൾക്കും ढक् പ്രത്യയങ്ങൾക്കും അപവാദമാണ്